

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program

Doktori értekezés tézisei

Gaál Péter

Online szótárak és használóik
Onlineszótár-használati kutatások, online szótárak értékelési
és minősítési szempontjai

Témavezető:

Dr. Fóris Ágota, habilitált egyetemi docens

Pécs, 2016

|

1. Bevezetés

Doktori tanulmányaimat a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán a Nyelvtudományi Doktori Iskola Alkalmazott Nyelvészet Programjának keretei között folytattam. Ezt megelőzően Szombathelyen, a Berzsenyi Dániel Főiskolán szereztem magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát 2004-ben, majd ugyanezen intézmény jogutódjában, a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központjában alkalmazott nyelvészet szakos bölcsész végzettséget 2008-ban.

Alkalmazott nyelvészet szakos egyetemi diplomamunkámat a hobbinyelvek körébe tartozó póker kártyajáték nyelvével kapcsolatban írtam, *A póker lexikográfiai és terminológiai vonatkozásai* címmel (Gaál 2008). A szakdolgozat kapcsán végzett lexikográfiai és terminológiai vizsgálatok során figyeltem fel arra a tényre, hogy a rendelkezésre álló pókerszótárak és -szójegyzékek zömében már online érhetőek el, a hagyományos nyomtatott források száma jóval csekélyebb. Érdeklődésem ekkor tevődött át a póker nyelvről a lexikográfia, azon belül is az online szótárak témakörére, mivel meggyőződésem volt, hogy az elkövetkezendő években az online szótárak lesznek azok, amelyek alapján fogják meghatározni a szótárkiadási trendeket, háttérbe szorítva a papíralapú szótárakat.

Doktori kutatásaimat és publikációs tevékenységemet a továbbiakban a fent említett irányvonal határozta meg, annál is inkább, mivel az olvasmányaim során feldolgozott nemzetközi lexikográfiai szakirodalomban is egyre nagyobb hangsúlyt kaptak az elektronikus – főként az online – szótárak, és a velük kapcsolatos kutatások, ugyanakkor a magyar nyelvű lexikográfiai témájú publikációk közül még mindig csak kevés foglalkozott e-lexikográfiával. Kézenfekvőnek tűnt tehát, hogy kutatási tevékenységem középpontjába az online (azon belül nagy arányban a magyar nyelvű) szótárak kerüljenek. Kezdetben az online szótárak egy-egy jellemzőjére, illetve bizonyos jellemzőire

koncentráltam, majd ezeknek az eredményeknek (és a rendelkezésre álló releváns szakirodalom) felhasználásával összeállt egy, kifejezetten online szótárak minősítésére használható szempontrendszer, amely – a magyar szakirodalomban – az első ilyen jellegű átfogó szempontrendszer. A szótári jellemzők vizsgálatához kapcsolódóan – abból az alapvetésből kiindulva, hogy minden szótárhasználó más és más szempontokat tart fontosnak egy online szótár kapcsán – kutatásom későbbi fázisában a szótárhasználók és a szótárhasználat került vizsgálataim középpontjába.

2. A kutatás célja és előzményei

Az onlineszótár-minősítési szempontrendszer és a szótárhasználati kutatások összekapcsolását a disszertáción belül az indokolja, hogy a szempontrendszer alapján elkészített elemzések, recenziók végső felhasználói maguk a szótárhasználók, akik az így kapott információk alapján segítséget kapnak a szótárválasztáshoz. Másik oldalról viszont a minősítési szempontok a szótárkészítők által már létrehozott szótárak jellemzőit tükrözik, miközben a szótárhasználók szokásai, igényei sokszor rejtve maradnak. Az onlineszótárhasználati kutatások kibővítésével a két oldal (a szótárkészítők és a szótárhasználók) közötti „párbeszéd” és információáramlás még inkább kétoldalúvá válik. Disszertációmnak ezért is választottam az *Online szótárak és használói* címet, mivel abban megjelenik a szótári mű (a szótárkészítő munkájának végterméke) és a szótárhasználó is.²

Az online szótárak vizsgálatára – leegyszerűsített formában – két fő irányból nyílik lehetőség: a szótárhasználók és a szótárkészítők oldaláról. A szótárhasználók egyik dilemmája, hogy milyen szempontokat vegyenek

² Disszertációm címválasztásának alapötletét a Magay Tamás (2006) által szerkesztett *Szótárak és használói* című kötet adta, amely a Lexikográfiai füzetek című sorozat 2. számaként jelent meg.

figyelembe, amikor szótárat választanak. Jelenleg még hiányoznak az átfogó, univerzális szótárminősítési szempontrendszerek, különösen az online szótárakra vonatkozóan. Disszertációm egyik célja, hogy összegyűjtssem és rendszerezem azokat a fontos jellemzőket, amelyek egy online szótár értékelésénél felmerülhetnek. Ennek a folyamatnak az eredményeképpen hoztam létre egy kimondottan online szótárakra kidolgozott minősítési szempontrendszert.

Az elkészült szempontrendszer alkalmas arra, hogy a szótárkritika-írás egyik segédeszköze legyen. Ennek szemléltetésére a disszertációmban konkrét, már létező online szótárak minősítését végeztem el, megmutatva, hogy az általam összeállított szempontrendszer segítséget nyújt olyan szótárkritikák megírásához, amelyek megkönnyítik a felhasználó dolgát a számára legmegfelelőbb online szótár kiválasztásában.

Disszertációm második nagyobb szakasza a magyarországi szótárhasználattal kapcsolatos kutatások terén levő űrt kívánja csökkenteni. A hagyományos szótárhasználatra vonatkozóan is viszonylag kis számú magyar kutatás ismert, az online szótárhasználatra vonatkozóan pedig nem találtam magyar adatokat ezért is hiánypótló az ezirányú kutatások kibővítése.

A szótárhasználóknak sok esetben olyan szótárak közül kell választaniuk, amelyek nem vagy csak részben elégítik ki felhasználói igényeiket. Ezért is fontos minél többet megtudni arról, hogy a felhasználóknak milyen elvárásaik vannak az online szótárakkal kapcsolatban, mely szótárakat használják szívesen, melyek azok a jellemzők, amelyeket a legfontosabbnak tartanak a szótárválasztás során. Dolgozatom következő célja ezért ennek az aspektusnak a mélyebb feltárása és részletesebb megismerése.

3. A kutatási kérdések és hipotézisek, és módszerek

Disszertációmra vonatkozóan a következő négy fő kutatási kérdést fogalmazom meg:

- 1) A hagyományos (nyomtatott) szótárak minősítésére, értékelésére több szempontrendszer is készült. Kérdés, hogy a hagyományos szótárak minősítésére kidolgozott szempontok, szempontrendszerek alkalmazhatók-e az online szótárak esetében? Szükséges-e az értékelési szempontok módosítása, újabb értékelési szempontok bevezetése? Milyen korlátai vannak a szótári minősítési rendszereknek?
- 2) Az online szótárak minősítése több nézőpontból is történhet, például a készítő szempontjából, vagy a használó szempontjából. Kérdés, hogy milyen szempontok alapján, milyen módszerrel lehetséges értékelni a felhasználó szempontjából a szótár minőségét? E vizsgálathoz a mannheimi Institut für Deutsche Sprache által 2010-ben végzett szótárhasználati kutatás (a továbbiakban IDS kutatás) módszereit vettem alapul. A kérdőíves vizsgálatban több kérdést tettek fel, többek között: az internethasználati-szokásokról, a használt szótárak típusáról, a szótárakat futtató eszközökről, a szótárhasználatához kapcsolódó tevékenységekről, a szótárhasználói igényekről. A vizsgálat egy részét megismételtem (Onlineszótár-használat Magyarországon, a továbbiakban OHM kutatás), majd a következő kérdéseket fogalmaztam meg: milyen onlineszótárhasználati szokások jellemzik a vizsgált célcsoport (fordítók, idegennyelv-tanárok, idegennyelv-szakos hallgatók) tagjait? Milyen elvárásokat fogalmaznak meg az online szótárakkal kapcsolatban? Jelentkeznek-e kimutatható különbségek a különböző szempontok (életkor, szakmai háttér) szerint elkülönített csoportok válaszai között az összes megkérdezetthez viszonyítva?

- 3) Az OHM kutatás eredményeit összehasonlítom az IDS kutatás eredményeivel, pl.: a szótárhasználat célja, a használt szótártípusok, az online szótárakkal kapcsolatos elvárások. Milyen különbségek és hasonlóságok mutathatók ki a mannheimi Institut für Deutsche Sprache által 2010-ben végzett kutatás eredményei és a jelen disszertációban ismertetett szótárhasználati kutatás (OHM kutatás) eredményei között? Amennyiben az IDS kutatás eredményeihez képest jelentős eltérések mutatkoznak, az miből adódik?
- 4) Az OHM kutatás kérdőíves felmérésének eredményeinek ellenőrzéséhez három interjút készítettem. A kapott információk alapján arra a kérdésre keresem a választ, hogy az interjúkból származó adatok megerősítik vagy cáfolják az IDS és az OHM kutatásból származó kérdőíves eredményeket.

A kutatási kérdésekhez kapcsolódóan a következő hipotéziseket állítom fel:

Hipotézis (1): Mivel az online szótárak formai, és sok esetben tartalmi jellemzőikben is eltérnek a hagyományos szótáraktól, a hagyományos szótárakra kidolgozott szempontrendszereknek csak bizonyos elemei alkalmazhatóak az online szótárakra, amelyek mellett új szempontok bevezetése is szükséges. A szótári minősítési szempontrendszerek megalkotásának legfőbb korlátja az lehet, hogy a szótárak rendkívüli változatossága miatt nehézségekbe ütközik azokat egységes, általános szempontok alapján vizsgálni.

Hipotézis (2) mivel a vizsgált célcsoport tagjai rendszeres szótárhasználónak számítanak, feltételezem, hogy elsősorban a gyors, egyszerű, pontos és megbízható információszerzés elősegítését várják el a szótáraktól. A kérdőíves felmérés eredményétől azt várom, hogy

megerősíti ezt a feltételezést, és a felhasználói elvárások között kiemelt helyen jelennek meg a felsorolt és a hozzájuk szorosan kapcsolódó jellemvonások.

Hipotézis (3) Az eredeti és jelen vizsgálat összevetésétől azt várom, hogy az eredmények túlnyomórészt hasonló tendenciákat fognak mutatni, mivel a két vizsgálat időben nem túl távol esik egymástól (6 év) és a vizsgált célcsoport összetétele is hasonló. Lehetnek azonban olyan vizsgálati aspektusok (pl. a szótárakat futtató eszközök, életkori alcsoportok közti eltérések), amelyek jelentősnek bizonyulhatnak.

4. Az értekezés felépítése

Értekezésem *Bevezetésében* ismertetem a *Kutatás előzményeit*, a *Kutatás célját*, valamint a *Kutatási kérdéseket és hipotéziseket*. A bevezető részt a *Köszönetnyilvánítás* zárja. Disszertációm három nagyobb részre tagolódik, amelyek összesen nyolc fejezetet foglalnak magukba.

Az 1. fejezetben a releváns külföldi és magyar szakirodalmat dolgozom fel, a következő kulcsfontosságú terminusok köré építve: lexikográfia, e-lexikográfia, szótár, elektronikus szótár és online szótár. A szakirodalmi áttekintésben Hartmann és James (1998) szótárából kiindulva definiálom a dolgozatban használt lexikográfiai alapfogalmakat. A lexikográfiával összefüggésben összegzem (Svensén 2009, Fóris 2007, Hartmann és James 1998, Pálfy 2004, Bergholtz és Tarp 1995, Magay 2004b, Jackson 2002, Hartmann 2001, Nielsen 2009 és Swanepoel 2008 alapján) a *metalexikográfia* és *szótárkritika* terminusokkal kapcsolatos tudnivalókat.

A szakirodalom alapján (Hartmann és James 1998, Svensén 2009, Magay 2004a, Pálfy és Stockholm 2009) megállapítom, hogy *lexikográfia* alatt egyaránt értjük a szótárírás elméletét és gyakorlatát. A modern lexikográfiára pedig sokan

ma már úgy tekintenek (Fernández és de Alba 2011, Bergenholtz és Gouws 2012, ill. vö. Pajzs 2008) mint önálló diszciplínára, amelynek akár egy új, kifejezőbb elnevezést is lehetne adni (Tarp 2007).

Az *e-lexikográfia* viszonylag új keletű terminusnak számít, ebben a formájában csak néhány éve bukkant fel a lexikográfiai szakirodalomban. Szorosan kapcsolódik hozzá a számítógépes lexikográfia (vö. Atkins és Rundell 2008, Pusztai 1994, Pajzs 2007). Granger (2012) az *e-lexikográfiát* egy összefoglaló („ernyő”) terminusként írja le, amely magában foglalja az elektronikus szótárak megalkotását, használatát és alkalmazását. A nyelvtechnológia eredményeit az *e-lexikográfiában* is felhasználják, ennek lehetőségeit Prószéky–Olaszy–Váradi (2006) és Prószéky (2012) alapján foglalom össze.

A lexikográfia definíciója szerint annak tárgya a *szótár*. A magyar és a nemzetközi szakirodalom (pl. Hartmann és James 1998, Fóris 2002 és 2007, Bergenholtz 2012, Tarp 2011) többségében – de nem kizárólagosan (vö. pl. Jackson 2002) – egyetért abban, hogy a *szótár* szónak egy tágabb értelmezését fogadja el, amely szerint a *szótár* terminus az összes lexikográfiai referenciaművet jelenti.

A különféle szótárdefiníciókból kitűnik, hogy nagyon sokféle szótár (lexikográfiai referenciamű) létezik. Attól függően, hogy mely szempontokat helyezünk előtérbe az osztályozás során, a szótárak tipizálásának számos módja lehetséges. Mivel disszertációmban sem általánosságban a szótárakkal, hanem azok egy speciális típusával (online szótárak) foglalkozom, ezért Hartmann és James (1998), Swanepoel (2003), Zgusta (1971 és 2006), Fóris (2012), Atkins és Rundell (2008) alapján definiálom a *szótár-tipológia* terminust, kiegészítve néhány részletes szótár-tipológiával.

Az elektronikus szótáraknak többféle típusa létezik, amelyeket a különféle *elektronikusszótár-tipológiák* (például: de Schryver 2003, Sharpe 1995, Lehr 1996, Nesi 2000, Gonda 2012) foglalnak össze. Az elektronikus szótárak közül

disszertációmban az online szótárakkal foglalkozom. Az *online szótár* azzal a céllal készül, hogy „olyan dinamikus szócikkeket (benne dinamikus adatokkal) szolgáltatson a különféle felhasználók számára, amelyek megfelelnek a specifikus információs szükségleteiknek és specifikus lexikográfiai tevékenységeiknek bármely információlekérdezési szituációban” (Fernández-de Alba 2011: 307).

Az *online szótárak* a papíralapú, illetve az offline szótárakhoz képest számos speciális jellemvonással és előnnyel rendelkeznek, ahogyan az Laursen és Duva (2005), Almind (2005), Fuertes-Olivera és Nino-Amo (2011) és Scmitz (2013) tanulmányaiban olvasható.

A 2. fejezetben, szakirodalmi áttekintésem második részében a szótárhasználati kutatások állnak a középpontban. Elsőként a szótárhasználók lehetséges kategorizálási szempontjait veszem sorra, Hartmann és James (1998), Atkins és Rundell (2008), Varantola (2002) és Nesi (2013) alapján. A lexikográfiában a szótárhasználati kutatások az egyik legújabb vizsgálati területnek számítanak. A szakirodalom alapján (Töpel 2014, Welker 2008, Wiegand 1987) ismertetem, hogy a szótárhasználati kutatások milyen céllal és módszerekkel történhetnek.

Az onlineszótár-használatra vonatkozó kutatók száma egyelőre viszonylag csekély. A szóba jöhető módszerekről (kérdőív, interjú, log fájl analízis, szemkövetés vizsgálat) Töpel (2014) ír és emellett összefoglalja a legfontosabb, korábbi onlineszótár-használati kutatásokat. A magyarországi szótárhasználati-kutatások még a nemzetközi szinthez mérve is elmaradásban vannak. Ide sorolható Kontra (1997) a *Magyar Nemzeti Szociolingvisztikai Vizsgálat 1988-as adatait feldolgozó tanulmánya*, Márkus és Szöllősy (2006) angolul tanuló középiskolások szótárhasználati szokásait vizsgáló felmérése, valamint Földes (2005) a WAP-os rendszeren működő MobiWAP szótár használatához kapcsolódó kutatása.

A 3. fejezetben az általam összeállított, kifejezetten online szótárakra alkalmazható minősítési szempontrendszerrel mutatom be. A szempontrendszer kidolgozásának alapjait Fóris és Rihmer (2007), Magay (2004b), Kemmer (2010) szempontjai adták, amely kiegészült a releváns online szótárakkal kapcsolatos vizsgálatok eredményeivel. A szempontrendszer összeállítása során a forráselemzés, deskriptív kutatás módszerével éltem. (A disszertációban felhasznált módszereket az 1. számú táblázatban összegzem.) Az elkészült szempontrendszer segítségével, annak alkalmazhatóságát bizonyítandó a 4. fejezetben három online szótárt (*Longman Dictionary of Contemporary English Online, Akadémiai Magyar–angol Nagyszótár Online, Wiktionary*) elemeztem.

A harmadik rész egy empirikus kutatást mutat be, melyet a magyarországi onlineszótár-használat témakörében folytattam. Az 5. fejezetben ismertetem a kutatás háttérét, amelyet 2010-ben a mannheimi Institut für Deutsche Sprache végzett nyelvészek, fordítók, nyelvtanárok, egyetemi hallgatók onlineszótár-használati szokásairól (IDS kutatás: Müller-Spitzer szerk. 2014, és Müller-Spitzer–Köplenig–Töpel 2011). Az IDS kutatás módszereit implementáltam, és magyarországi fordítók, idegennyelv-tanárok, és egyetemi hallgatók körében végeztem kutatást (OHM kutatás) azok onlineszótár-használati szokásairól, illetve online szótárakkal kapcsolatos elvárásaikról. A kutatást két részre osztottam, az első fázisban elektronikus kérdőív segítségével gyűjtöttem adatokat, majd a kapott eredményeket három interjú segítségével ellenőriztem.

A 6. fejezetben a kérdőíves kutatást ismertetem. Bemutatom az eljárást, a résztvevőket, az adatgyűjtés eszközét és az alkalmazott módszereket. A kérdőív összesen 294 kitöltőhöz jutott el, akiknek az onlineszótár-használat gyakoriságáról, a használt szótártípusokról, a szótárhasználat céljáról, a szótár áráról, a szótárfuttatási eszközökről és a legfontosabb szótári jellemzőkről válaszoltak meg kérdéseket. A fejezetben bemutatom a kapott eredményeket, és összevetem őket az IDS kutatás eredményeivel.

A 7. fejezetben – a kérdőíves felmérés célcsoportjának megfelelően – egy fordítóval, egy idegennyelv-tanárral és egy idegennyelv-szakos hallgatóval készített interjúból kapott eredményeket tartalmazza, amelyeket összevetek az IDS és az OHM kutatás kérdőíveinek eredményeivel.

A 8. fejezetben összefoglalom a dolgozat eredményeit, az alkalmazási lehetőségeket, valamint összegzem a dolgozat korlátait és meghatározom a további lehetséges kutatási irányokat. Értekezésemet az angol nyelvű összefoglaló, az *Irodalom*, a *Források*, az *Ábrák és Táblázatok jegyzéke*, valamint a *Függelék* zárja. Az értekezés részletes felépítését az 2. számú táblázatban közlöm.

1. sz. táblázat: A kutatás során alkalmazott módszerek

Munkafázis	Alkalmazott módszerek
Szakirodalmi áttekintés elkészítése	Hagyományos, könyvtári, valamint internetes kutatómunka.
Szótárminősítési szempontrendszer	A szakirodalom alapján forráselemzés, deskriptív kutatás.
Szótárkritikai rész	Szótárelemzés a megalkotott szempontrendszer alapján – metalexikográfiai módszer.
Szótárhasználati kutatás a) OHM kutatás (1. rész) b) OHM kutatás (2. rész)	<p>a) Kvalitatív adatok gyűjtése kérdőív segítségével, az adatok elemzése leíró és következtetési statisztikai módszerekkel (szignifikancia vizsgálat, Kí-négyzet próba, asszociációs kapcsolatelemzés).</p> <p>b) Kvale (2005) hétlépcsős interjúmodelljének alkalmazása.</p>

2. sz. táblázat: A disszertáció felépítése

Bevezetés

- A kutatás előzményei
- Célkitűzések
- Kutatási kérdések és hipotézisek

1. fejezet: Szakirodalmi áttekintés: Lexikográfia, e-lexikográfia, online szótárak

Általános lexikográfiai alapfogalmak

- A lexikográfia
- A szótár
- Az e-lexikográfia
- A magyarországi nyelvtechnológiai kutatások és az e-lexikográfia
- Az elektronikus szótár
- Az online szótár

Az online szótárak minősítése

- A metalexikográfia és a szótárkritika
- Szótár-tipológia
- Elektronikus szótár-tipológia
- Az online szótárak speciális jellemzői és előnyei

2. fejezet: Szakirodalmi áttekintés: Szótárhasználati kutatások

- A szótárhasználó
- A szótárhasználati kutatásokról általában
- Onlineszótár-használati kutatások
- A magyarországi szótárhasználati kutatások

3. fejezet: Az online szótárak minősítése: Szempontrendszer online szótárak minősítéséhez

- A szempontrendszer megalkotásának célja
- A szempontrendszer szakirodalmi előzményei és a vizsgált jellemzők
- A kutatási módszerek
- A minősítési szempontok
 - o Az vizsgált online szótárral kapcsolatos háttér-információk
 - o A vizsgált online szótár általános tartalmáról szóló információk
 - o A vizsgált online szótár tartalma
 - o A vizsgált online szótár használatáról szóló információk
- Összegzés

4. fejezet: Az online szótárak minősítése: Az onlineszótár-minősítési szempontrendszer alkalmazása

- Longman Dictionary of Contemporary English Online
- Akadémiai Magyar–angol Nagyszótár Online
- Wiktionary (angol)

5. fejezet: Empirikus kutatás a magyarországi onlineszótár-használat témakörében: A kutatás háttere

- A kutatás kontextusa, közvetlen előzményei
- A résztvevők ismertetése
- A kutatómódszertan ismertetése
 - o Onlineszótár-használat Magyarországon – kérdőíves felmérés
 - o Onlineszótár-használat Magyarországon – nyelvészeti interjúk
- A kutatás célja

6. fejezet: Empirikus kutatás a magyarországi onlineszótár-használat témakörében: A magyarországi onlineszótár-használat egy kérdőíves felmérés tükrében

- Az eljárás
- A kutatás eredményei
- Az eredmények tárgyalása

7. fejezet: Empirikus kutatás a magyarországi onlineszótár-használat témakörében: A magyarországi onlineszótár-használat: három nyelvészeti interjú tapasztalatai

- Az eljárás
- A kutatás eredményei
- Az eredmények tárgyalása

8. fejezet: Összefoglalás: Konklúzió és további kutatási irányok

- A dolgozat eredményeinek összefoglalása
- A dolgozat eredményeinek limitáltsága
- A dolgozat eredményeinek alkalmazhatósága

5. Az értekezésben leírt vizsgálatok tudományos eredményei

- Feldolgoztam az online szótárakról szóló nemzetközi szakirodalmat (főleg angol nyelven), és rámutattam, hogy a nemzetközi szakirodalommal szemben a magyar nyelvű online szótárakról, illetve szótárhasználatról készített kutatások, publikációk száma viszonylag kevés.
- Kifejezetten online szótárak minősítésére használható szempontrendszert állítottam össze, a magyar szakirodalomban elsőként.
- A kutatásból származó eredmények eddig nem ismert adatokat szolgáltatnak a magyar szótárhasználók onlineszótár-használati szokásairól és szótárakkal kapcsolatos elvárásairól. Megállapítottam, hogy:
 - A hagyományos és az online szótárak használatának elterjedtsége között kimutathatók különbségek. A hagyományos (papíralapú) szótárak használata visszaszorulóban van, nagyságrendekkel megnőtt az online szótárakat használók száma.
 - A használt szótártípusok közül a leggyakrabban általános és szinonimaszótárakat használnak az online szótárak közül.
 - Az online szótárhasználat célja elsődlegesen a szakmai célú szótárhasználat.
 - Az online szótár használatáért fizetendő anyagi ellenszolgáltatáshoz kapcsolódó attitűd alapján a jelentős többség az ingyenes szótári tartalmakat preferálja.
 - A leggyakoribb onlineszótár-használati eszközökről, hogy a mobil eszközök használatának igen magas az aránya.
 - Az online szótárak fő jellemzőinek fontossági sorrendje a felhasználók körében a *megbízhatóság*, *áttekinthetőség* és *naprakészség*, miközben az innovatív elemek, mint a *multimédia* és a *testreszabhatóság* kevésbé lényegesek.

- A legmegbízhatóbbnak tartott szótártípusok a szótárkiadó cégek és az intézmények által szerkesztett szótárak.
- Az egyes (szakmai háttér, életkor szerint elkülönített) alcsoportok válaszai között különbségek mutathatóak ki a fordítók és a nem fordítók szótárhasználati szokásai között például, hogy a fordítók kisebb arányban használnak mobil eszközöket, de nagyobb arányban szakszótárakat, mint a nem fordítók, illetve hogy az 55 év fölötti korosztálynál látványosan visszaesik az online szótárakat használók aránya a fiatalabb korosztályokhoz viszonyítva.
- Az OHM és az IDS kutatások időbeli eltéréséből adódóan információkat kaptunk a szótárhasználatban fél évtized alatt végbement változásokról. (A két kutatás hasonló eredményeket hozott, egyetlen kivétellel: a 2016-ban végzett OHM kutatásban a mobil eszközök jóval magasabb használati arányát tudtam kimutatni a 2010-ben végzett IDS vizsgálatéhoz viszonyítva.)

6. A kutatás limitáltsága

Az eredmények mellett szólni kell a kutatás korlátairól is. Elsőként a szótárminősítési szempontrendszerrel illetően kell megjegyezni, hogy a benne foglalt szempontok csak a már elkészült, az interneten elérhető szótárak jellemzőit tükrözik. Nem jelenhetnek meg benne például azok a tulajdonságok, amelyek a jelenleg is folyó nyelvtechnológiai kutatások eredményeképpen majd csak a későbbiekben épülnek be a szótárakba. Problémát okoz az is, hogy az online elérhető referenciaművek rendkívül nagy változatosságot mutatnak, nagyon nehéz ugyanazt a szempontsört alkalmazni például egy nagyszabású online szótári projekt és egy laikusok által összeállított szógyűjtemény között.³

³ Az észrevételekért köszönettel tartozom Prószéky Gábornak.

Eltérések lehetnek továbbá a szótárkészítők és a szótárhasználók szempontjai között, ami szintén nehezíti egy objektív rendszer felállítását.

A szótári világ egyre gyorsabban változik, egyre újabb és modernebb szótárak jelennek meg, emiatt a szótárminősítési szempontrendszernek hamar idejétmúlttá válnak, érvényességük mindig csak egy-egy időpillanatra korlátozódik. Viszonylagos aktualitásuk csak folyamatos frissítés és módosítás mellett fenntartható. Ez a megállapítás vonatkozik a disszertációban bemutatott szempontrendszerre is, hiszen előfordulhat, hogy bizonyos pontjai már a bekerülés utáni pillanatban idejétmúlttá váltak.

Az onlineszótár-használati kutatás korlátainál meg kell említeni, hogy a felmérés nem volt reprezentatív, így az eredmények teljes körű általánosításra nem alkalmasak. Az összes válaszadó száma (N=294) elfogadhatónak mondható, az elkülönített csoportok alapján az idegennyelv-szakos hallgatók (N=32) és a nem idegennyelv-szakos hallgatók (N=10) száma viszont igen alacsony volt. A kérdőíveket online lehetett kitölteni, ez eleve kizárta azokat a szótárhasználókat, akik nem vagy kevéssé használják az internetet. A magukat fordítónak (N=155) és idegennyelv-tanárnak (N=114) vallók száma viszonylag magas volt, azonban róluk életkorukat és nemüket leszámítva más információ nem állt rendelkezésre (például, hogy a fordítók milyen szakterületen dolgoznak vagy a nyelvtanárok milyen iskolatípusban tanítanak). Az anyagi, emberi és technikai erőforrások hiányában az OHM kutatáshoz kapcsolódóan nem volt arra lehetőség, hogy – ahogy az az IDS kutatás későbbi szakaszában megtörtént – a kérdőíves adatokat log fájl analízissel és a szemkövetés vizsgálat módszerével egészítsem ki, és még pontosabb adatokat gyűjthessek.

7. Az elért eredmények alkalmazási, hasznosítási lehetőségei

Az onlineszótár-minősítési szempontrendszer:

- Lehetőséget biztosít az online szótárak átfogó, objektív vizsgálatához, amely felhasználható többek között a Kiváló Magyar Szótár díjhoz hasonló szótári értékelésekhez.
- Segítséget, támpontot nyújt a különféle fórumokon megjelenő onlineszótár-recenziók megírásához.
- A szótárhasználók számára segédletet jelent a számukra megfelelő online szótár kiválasztásában.
- Hasznos kiindulópont lehet bármilyen online szótári kezdeményezés megvalósításához, a leendő online szótárak jellemzőinek meghatározásához. Segédanyagként szolgálhat a felsőoktatásban, lexikográfiai témájú kurzusok megtartásához.
- Alapot jelenthet a folyamatosan fejlődő online szótárakhoz, a jövőben összeállítandó újabb minősítési szempontrendszerekhez.

Az onlineszótár-használati kutatás:

- Alapot szolgáltat a további magyarországi onlineszótár-használati kutatásokhoz.
- Az online szótárak tervezési fázisában a szótárhasználói elvárások és szokások figyelembe vétele magasabb minőségű, felhasználóbarátabb online szótárak elkészítését teszi lehetővé.

8. A tézisekhez felhasznált szakirodalom és források

8.1. Szakirodalom

- Almind, Richard 2005. Designing Internet Dictionaries. *Hermes*. 34. 37–54.
- Atkins, Beryl T. Sue – Rundell, Michael 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. New York: Oxford University Press
- Bergenholtz, Henning 2012. What is dictionary? *Lexikos* 22. 20–30.
- Bergenholtz, Henning – Gouws, Rufus 2012. What is lexicography? *Lexikos* 22. 31–42.
- Bergenholtz, Henning – Tarp, Sven 1995. *Manual of Specialised Lexicography – The Preparation of Specialised Dictionaries*. Amsterdam/Philadelphia: Johns Benjamins Publishing Company
- de Schryver, Gilles-Maurice 2003. Lexicographers' Dreams in the Electronic-Dictionary Age. *International Journal of Lexicography* 16 (2), 143–199.
- Fernández, Eva Samaniego – de Alba, Beatriz Pérez Cabello 2011. Conclusions: Ten Key Issues in e-Lexicography for the Future In: Fuertes-Olivera, Pedro A. – Bergenholtz, Henning (eds.) *e-Lexicography – The Internet, Digital Initiatives and Lexicography*. London: Bloomsbury. 305–311.
- Fóris Ágota 2002. A szótárfogalom megváltozásáról. *Modern Filológiai Közlemények* 4 (2) 5–19.
- Fóris Ágota 2007. A szótár terminus értelmezéséről. In: Magay Tamás (szerk.) *Félmúlt és közeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 283–293.
- Fóris Ágota 2012. A lexikon megközelítései. In: Alberti Gábor – Kleiber Judit – Farkas Judit (szerk.) *Vonzásban és változásban*. (A nyelvészeti Doktorandusz füzetek különkiadása) Pécs: Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola. 277–307.
- Földes András 2005. „tök jó, de nincsenek benne csúnya mondatok” – Egy WAP alapú szótári rendszer üzemeltetésének tapasztalatai. In: Alexin Zoltán – Csendes Dóra (szerk.) *III. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport. 155–166.
- Fuertes-Olivera, Pedro A. – Nino-Amo, Marta 2011. Internet Dictionaries for Communicative and Cognitive Functions: El Diccionario Inglés–Español de Contabilidad In: In: Fuertes-Olivera, Pedro A. – Bergenholtz, Henning (eds.) *e-Lexicography – The Internet, Digital Initiatives and Lexicography*. London: Bloomsbury. 168–186.
- Gaál Péter 2008. *A póker lexikográfiai és terminológiai vonatkozásai*. Szakdolgozat. NYME-SEK BTK, Szombathely: Kézirat.

- Gonda Zsuzsa 2012. A nomenklaturáktól a wikiszótárig. A papíralapú és a digitális szótárak kontrasztív elemzése. *Filológia.hu* 3 (3) <http://www.filologia.hu/kisebb-kozlemlenyek/a-nomenklaturaktol-a-wikiszotarig.-a-papiralapu-es-a-digitalis-szotarak-kontrasztiv-elemzese.html>
- Granger, Sylviane 2012. Introduction: Electronic lexicography—From challenge to Opportunity In: Granger, Sylviane – Paquot, Magali (eds.) *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press. 1–14.
- Hartmann, Reinhardt Rudolf Karl 2001. *Teaching and Researching Lexicography*. Essex: Harlow.
- Hartmann, Reinhardt Rudolf Karl – James, Gregory 1998. *Dictionary of Lexicography*. Exeter: Routledge.
- Jackson, Howard 2002. *Lexicography: An Introduction*. London – New York: Routledge.
- Kvale, Steinar 2005. *Az interjú – Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Budapest: József Műhely.
- Lehr, Andrea 1996. Zur neuen Lexicographica-Rubrik „Electronic dictionaries“. *Lexicographica* (12) 310–317.
- Magay Tamás 2004a. Szó, ami szó. In: Fóris Ágota – Pálffy Miklós (szerk.) *A lexikográfia Magyarországon*. Budapest: Tinta könyvkiadó. 53–71.
- Magay Tamás 2004b. Kritika a szótár(kritikáról). In: Tóth Szergej – Földes Csaba – Fóris Ágota (szerk.) *Lexikológiai, lexikográfiai látkép: problémák, paradigmák, perspektívák*. (Fasciuli Linguistici Series Lexicographia 3.) Szeged: Generalia. 86–99.
- Magay Tamás (szerk.) 2006. Szótárak és használók (Lexikográfiai füzetek 2.). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Márkus Katalin – Szöllősy Éva 2006. Angolul tanuló középiskolásaink szótárhasználati szokásairól. In: Magay Tamás (szerk.) *Szótárak és használók (Lexikográfiai füzetek 2.)*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 95–116.
- Nesi, Hilary 2000. Electronic Dictionaries in Second Language Vocabulary Comprehension and Acquisition: the State of the Art' In: Heid, Uwe et al. (eds.) *Proceedings of the Ninth Euralex International Congress, EURALEX 2000, Stuttgart, Germany, August 8th–12th, 2000*. Stuttgart: Institut für Maschinelle Sprachverarbeitung, Universität Stuttgart. 839–847.
- Kemmer, Katharina 2010. Onlinewörterbücher in der Wörterbuchkritik. Ein Evaluationsraster mit 39 Beurteilungskriterien. *OPAL – Online publizierte Arbeiten zur Linguistik* 2/2010. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache. <http://pub.ids-mannheim.de/laufend/opal/pdf/opal2010-2.pdf>

- Laursen, Anne Lise – Duva, Grete 2005. Cyberlexicography in LSP: New Aspects of Components and Structures in the Dictionary. In: Gottlieb, H. – Mogensen, J. E. – Zetterstern, A. (eds.) *Symposium on Lexicography XI. Proceedings of the Eleventh International Symposium on Lexicography May 2–4, 2002 at the University of Copenhagen*. (Lexicographica Series Maior 115) Tübingen: M. Niemeyer. 337–350.
- Müller-Spitzer, Caroline (ed.) 2014. *Using Online Dictionaries* (Lexicographica Series Maior 145.) Berlin\Boston: Walter de Gruyter.
- Müller-Spitzer, Caroline – Koplenig, Alexander – Töpel, Antje 2011. What Makes a Good Online Dictionary? – Empirical Insights from an Interdisciplinary Research Project. In: Kosem, Iztok – Kosem, Karmen (Eds.): *Electronic lexicography in the 21st Century: New Applications for New Users. Proceedings of eLex2011, Bled, Slovenien, 10–12. November 2011*. Ljubjana: Trojina, Institute for Applied Slovene Studies. 203–208. <http://www.trojina.si/elex2011/Vsebine/proceedings/eLex2011-26.pdf>
- Nesi, Hilary 2013. Researching Users and Uses of Dictionary In: Jackson, Howard (ed.) *The Bloomsbury Companion to Lexicography*. London\New York: Bloomsbury. 62–74.
- Nielsen, Sandro 2009. The Evaluation of the Outside Matter in Dictionary Reviews. *Lexikos* 20, 207–224.
- Pajzs Júlia 2007. A jövő szótára és a magyar számítógépes lexikográfia. In: Magay Tamás (szerk.) *Félmúlt és közeljövő (Lexikográfiai füzetek 3)*. Akadémiai Kiadó: Budapest. 171–188.
- Pajzs Júlia 2008. Merre tart a lexikográfia? *Modern Nyelvoktatás* 14 (3), 3–9.
- Pálfı Loránd Levente – Stockholm Erzsébet 2009. Mi a lexikográfia? In: Fábıán Zsuzsanna (szerk.) *Szótárírás és szótárírók. (Lexikográfiai füzetek 4.)* Budapest: Akadémiai Kiadó. 145–164.
- Pálfı Miklós 2004. Bevezetés In: Fóris Ágota – Pálfı Miklós (szerk.) *A lexikográfia Magyarországon*. Budapest: Tinta könyvkiadó. 9–11.
- Prószéky Gábor 2012. A nyelvtechnológia és a magyar nyelvtudomány. *Magyar Nyelv* 108 (1), 1–18.
- Prószéky Gábor – Olaszgy Gábor – Váradı Tamás 2006. Nyelvtechnológia In: Kiefer Ferenc (főszerk.) *Magyar nyelv*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 1038–1072.
- Pusztai Ferenc 1994. Leıró lexikográfıánk változó és változatlan feladatai. In: Kiss Lajos (szerk.) *A lexikológia és lexikográfia elmélete és módszertana. A magyar nyelvészek VI. nemzetközi kongresszusának bevezetı előadásai (Eger, 1994. augusztus 23-26. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 201. szám)* Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság. 33–41.

- Schmitz, Uwe 2013. Monolingual and bilingual electronic dictionaries on the Internet In: Gouws, Rufus H. et al. (ed.) *Dictionaries – An International Encyclopedia of Lexicography. Supplementary Volume: Recent Developments with Focus on Electronic and Computational Lexicography*. Berlin\Boston: De Gruyter. 1013–1022.
- Sharpe, Peter 1995. Electronic Dictionaries with Particular Reference to the Design of an Electronic Bilingual Dictionary for English-speaking Learners of Japanese. *International Journal of Lexicography* 8 (1), 39–54.
- Svensén, Bo 2009. *Handbook of Lexicography – The Theory and Practice of Dictionary-Making*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swanepoel, Piet 2003. Dictionary typologies: A pragmatic approach. In: van Sterkenburg, Piet. (ed.) *A Practical Guide to Lexicography (Terminology and Lexicography Research and Practice 6.)* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing. 44–70.
- Swanepoel, Piet 2008. Towards a Framework for the Description and Evaluation of Dictionary Evaluation Criteria. *Lexikos* 18, 207–231.
- Tarp, Sven 2007. *Lexicography in The Information Age*. *Lexikos* 17. 170–179.
- Tarp, Sven 2011. Lexicographical and Other e-Tools for Consultation Purposes: Towards the Individualization of Needs Satisfaction. In: Fuertes-Olivera, Pedro A. – Bergenholtz, Henning (eds.) *E-Lxicography: The Internet, Digital Initiatives and Lexicography*. London/New York: Bloomsbury. 54–70.
- Töpel, Antje 2014. Review of Research into the Use of Electronic Dictionaries In: Müller-Spitzer, Caroline (ed.) *Using Online Dictionaries (Lexicographica Series Maior 145.)* Berlin\Boston: Walter de Gruyter. 13–54.
- Varantola, Krista 2002. Use and usability of dictionaries: common sense and context sensibility? In: M.-H. Corréard (ed.) *Lexicography and Natural Language Processing. A Festschrift in Honour of B.T.S. Atkins*. Euralex, 30–44.
- Welker, Herbert Andreas 2008. Sobre o Uso de Dicionários. *Anais Do Celsul*, 1–17.
- Wiegand, Herbert Ernst 1987. Zur handlungstheoretischen Grundlegung der Wörterbuchbenutzungsforschung. *Lexicographica* (3) 178–227.
- Zgusta, Ladislav 1971. *Manual of Lexicography*. The Hague – Paris: Mouton
- Zgusta, Ladislav 2006. *Lexicography Then and Now – Selected Essays (Lexicographica Series Maior 129.)* Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

8.2. Források

Akadémiai Magyar–angol nagyszótár Online: <http://www.szotar.net/>

LDOCE Online: <http://www.ldoconline.com>

Wiktionary (angol): https://en.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Main_Page

9. Az értekezés témájához kapcsolódó publikációk és tudományos előadások

9.1. Tanulmányok

- Gaál Péter 2009a. A póker kártyajáték nyelvének néhány terminológiai vonatkozása. *Magyar Terminológia* 1 (2), 262–277.
- Gaál Péter 2009b. Pókerszótárak és -szójegyzékek In: Fábíán Zsuzsanna (szerk.): *Szótárírás és szótárírók*. (Lexikográfiai füzetek 4.) Budapest: Akadémiai Kiadó, 125–144.
- Gaál Péter 2010a. Online szótárak a Web 2.0 platformon – A Wikiszótár és a Wiktionary. *Magyar Terminológia* 3 (2), 251–268.
- Gaál Péter 2010b. Új módszerek a lexikográfiában – az online szótárak térhódítása és vizsgálata In: Geecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.) *Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 128–133.
- Gaál Péter 2011. A hagyományos szótárak vizsgálati szempontjainak alkalmazhatósága az online szótárak esetében. In: Boda István Károly – Mónós Katalin (szerk.) 2011. *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció*. XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Budapest–Debrecen: MANYE – Debreceni Egyetem. 432–437.
- Gaál Péter 2012a. Omegawiki – egy multifunkciós, közösség által szerkesztett szótári adatbázis, és annak magyar vonatkozásai. In: Horváthné Molnár Katalin – Sciacovelli, Antonio (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe*. XXI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Szombathely, 2011. augusztus 29–31. Budapest–Szombathely–Sopron: MANYE – NYME. 83–88.
- Gaál Péter 2012b. Az online szótárak szerepe a magyar–magyar nyelvhasználatban In: Hires-László, Kornélia – Karmacs, Zoltán – Márku, Anita (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban – A 16. Élőnyelvi Konferencia anyagai*. Beregszász–Budapest. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete – Tinta Könyvkiadó. 451–456.
- Gaál Péter 2012c. Szempontrendszer online szótárak minősítéséhez. *Magyar Terminológia* 5 (2), 225–250.
- Gaál Péter 2013. Új formátum, új perspektívák – Az online szótárak néhány speciális jellemzőjének vizsgálata In: Tóth Sz. (szerk.): *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében*. XXII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus Szeged, 2012. április 12-14. Budapest–Szeged. MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 446–449.

- Gaál Péter 2014. Online szótár – mobil szótár. In: Ladányi M. – Vladár Zs. – Hrenek É. (szerk.) *Nyelv – Társadalom – Kultúra: Interkulturális és multikulturális perspektívák I-II.* A XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus (ELTE BTK Budapest, 2013. március 26–28.) előadásaiból készült tanulmánykötet. Budapest: MANYE - Tinta Könyvkiadó. 646–650.
- Fóris Ágota – Gaál Péter 2014. Lexicography, Terminography and the Role of New Mobile Devices in Teaching Terminology. *Terminologija* (20), 75–81.
- Gaál Péter 2015. Nyelvi és enciklopédikus információk az online szótárakban. In: Fábrián Zsuzsanna – Szöllősy Éva (szerk.) *Szótár, lexikon, enciklopédia* (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 172.) Budapest: Tinta Könyvkiadó. 127–135.
- Gaál Péter 2016a. *E-lexikográfia és dialektológia* (Megjelenés alatt.)
- Gaál Péter 2016b. *Onlineszótár-használat Magyarországon (OHM) – egy kérdőíves szótárhasználati felmérés eredményei I.* (Közlésre benyújtva)
- Gaál Péter 2016c. *Onlineszótár-használat Magyarországon (OHM) – egy kérdőíves szótárhasználati felmérés eredményei II.* (Közlésre benyújtva)

9.2. Recenziók, ismertetők

- Gaál Péter 2009. B. T. Sue Atkins – Michael Rundell (2008): The Oxford Guide to Practical Lexicography. *Magyar Terminológia* 2 (2) 275–278.
- Gaál Péter 2010. Pedro A. Fuertes-Olivera (2010) (ed.): Specialised Dictionaries for Learners. *Magyar Terminológia* 3 (2) 285–289.
- Gaál Péter 2011. OneLook® Dictionary Search In: *Modern Nyelvoktatás* 17 (2), 140–143.
- Gaál Péter 2013. HERMES Journal: 2013, 50. szám. <http://bcom.au.dk/hermes/>. *Magyar Terminológia* 6 (1) 116–120.

9.3. Előadások

- Új módszerek a lexikográfiában – az online szótárak térhódítása és vizsgálata.* 2009. október 26–27. **Budapest.** „Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban” című konferencia
- A hagyományos szótárak vizsgálati szempontjainak alkalmazhatósága az online szótárak esetében.* **Debrecen.** 2010. augusztus 26–28. XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus
- Az online szótárak szerepe a magyar–magyar nyelvhasználatban.* 2010. szeptember 16–18. **Beregszász.** 16. Élőnyelvi Konferencia
- Omegawiki – egy multifunkciós, közösség által szerkesztett szótári adatbázis, és annak magyar vonatkozásai.* **Szombathely.** 2011. augusztus 29–31. XXI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus

- Új formátum, új perspektívák – Az online szótárak néhány speciális jellemzőjének vizsgálata.* **Szeged.** 2012. április 12–14. XXII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus
- Online szótár – mobil szótár.* **Budapest.** 2013. március 26–28. XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus
- Lexicography, Terminography and the Role of New Mobile Devices in Teaching Terminology.* **Vilnius.** 2013. október 10–11.
- E-lexikográfia és dialektológia.* **Szombathely.** VI. Dialektológiai Szimpozion. 2015. szeptember 2–4.